

Danica Stanisavljević*

ZNAČAJ URBANIH NASELJA U RATNIM PRILIKAMA

Posle drugog svetskog rata u celoj našoj zemlji veliki broj urbanih naselja je bio porušen manje ili više. Zbog toga jedan od prioritetnih zadataka je bila izgradnja i njihova obnova. Vremenom su gradovi bili sve privlačniji za ruralno stanovništvo, što je imalo velikog uticaja na njihov razvoj. Priliv stanovništva bio je brži nego što su bile mogućnosti gradova da planski rešavaju taj problem, pa je dolazilo do raznih anomalija u urbanističkom razvoju gradova.

1. Posleratna urbanizacija.

Nagli privredni razvoj je uslovio brzi porast urbanih naselja i veliku koncentraciju stanovništva u njima, kao i krupne promene u njihovom tkivu. Mnoga od njih su se razvijala u posleratnom periodu na nasledjenoj osnovi koja je karakterisana velikom gustinom građevinskih objekata i malom širinom ulica.

U urbanim naseljima gde su se brzo razvijale pojedine industrijske grane kao i mnoge druge delatnosti, bio je potreban veliki broj industrijskih i drugih radnika. Istina se nije moglo brzo rešavati stambeno pitanje kroz društvenu gradnju, pa se pribeglo privatnoj, koja je bila sa ili bez dozvole i obično neplanska. Zbog nepoštovanja, ili pak nepostojanja urbanističkih planova, kao i zbog nemogućnosti da se problem drugačije reši, ovaj vid gradnje nije zabranjivan, već je čak i tolerisan. Zgrade u ovim naseljima obično su prizemne ili na sprat, često zidane od slabog i lako zapaljivog materijala, a osnovni komunalni problemi nisu bili rešeni.

Na drugoj strani u društvenom sektoru, sve je češće zastupan višespratni vid gradnje, koji se u novije vreme ispoljava kao jedna vrsta pomodarstva u urbanizmu. Takav sistem gradnje, pored manje važnih nedostataka imao je i niz krupnijih. Zidane su velike zgrade, kako u širinu tako i u visinu u kojima se nalazi po 100, 200 pa i više porodica. Stvarane su velike četvrti kao neka vrsta malih gradova, koje često nisu imale osnovne prateće objekte. Jedan od velikih nedostataka bio je i taj, što su u velikoj meri zgrade bile jednolične kako po veličini i obliku tako i po boji i spoljnjem izgledu fasada. Što se tiče bezbednosnih mera u slučaju elementarnih nepogoda ili ratnih neprilika, ovakav sistem gradnje imao je takodje nedostataka. On nije omogućavao, pored ostalog, lako i brzo gašenje požara i brzu evakuaciju stanovnika.

Kako u predratnoj tako i posleratnoj gradnji gradovi su se razvijali koncentrišući veliki broj administrativnih aparata, kulturno-prosvetnih, zdravstvenih i drugih institucija što predstavljalo takodje svojevrstan nedostatak. S druge strane u posleratnoj gradnji politika razvoja gradova bila je takva da su se mnogi gradovi

* Dr., podpolkovnik, Vojnogeografski inštitut, 11000 Beograd, glej Izvleček na koncu zbornika.

brojčano naglo razvijali. U takvim gradovima, obzirom na način rada i života došlo je do velike dehumanizacije.

Obzirom da je prošao duži vremenski period od oslobođenja do danas, stvoreni su svi uslovi da se nedostaci i propusti koji su se pojavljivali kod dosadašnjeg razvoja gradova, izbegnu u buduću. S druge strane kod buduće gradnje potrebno je obratiti veću pažnju rešavanju bezbednosnih pitanja.

2. Urbana naselja kao važni centri opštenarodne odbrane.

Trka u naoružanju i blokovsko nadmetanje šire se svakim danom i prenose na sve zemlje sveta. Sve to stvara međunarodnu situaciju veoma protivrečnom. Imajući to u vidu ne može se isključiti opasnost od izbijanja rata ne samo u lokalnim, nego i u svetskim razmerama. U eventualnom budućem ratu, koji bi se odvijao na našem prostoru, agresor će težiti da što pre zauzme našu teritoriju. Prodirao bi pre svega duž strateško-operativnih i operativno-taktičkih pravaca, duž komunikacija, sve u težnji da što pre zauzme značajne strategijske objekte, kao i društveno-političke centre, tj. veće i važnije gradove.

Rat u savremenim uslovima uz primenu klasičnog, kao i atomsko-biološko-hemijskog oružja, može imati katastrofalne posledice na određenoj urbanoj celini. A obzirom na značaj većih urbanih naselja kao važnijih saobraćajnih čvorišta, kao centara gde su skoncentrisane mnoge materijalne i društvene vrednosti, agresor će tražiti da ih što pre zauzme i da ih što duže zadrži i maksimalno iskoristi njihov potencijal za svoje ratne ciljeve.

Prema koncepciji opštenarodne odbrane ne postoji pojam »kapitulacija«. Shodno tome i delovi naše teritorije zaposednuti od strane neprijatelja ne mogu se tretirati kao »okupirani«, već privremeno i prisilno zaposednuti. Prema tome, za organizovanje borbe protiv neprijatelja koji je privremeno zauzeo izvesne delove naše zemlje, neophodno je još u miru sprovesti odgovarajuće pripreme. Ovo se posebno odnosi na veća i važnija naselja. Zavisno od njihovog položaja, veličine i funkcije, treba organizovati masovni otpor stanovništva i omogućiti da naselja budu karakteristični centri oružane borbe i da u prvom redu predstavljaju oslonce opšteodbranbenog sistema.

3. Pripreme urbanih naselja za opštenarodnu odbranu

Obzirom na kratkoću referata, biće razmatrane samo neke važne komponente koje imaju značajno mesto u pripremama za opštenarodnu odbranu u urbanim naseljima. Te komponente se odnose kako na pripremu za vođenje borbe sa neprijateljem kod odbrane urbanih sredina, tako i na borbu sa neprijateljem unutar urbanih sredina u slučaju kada iste budu privremeno zaposednute od strane neprijatelja.

Mere koje bi trebalo preuzeti već danas u smislu opštenarodne odbrane a povezane sa urbanim sredinama bile bi sledeće:

- imajući u vidu da u našoj zemlji samo u gradovima naseljenim sa više od 50 000 stanovnika, živi oko 20 % ukupnog stanovništva, potrebno je precizirati mere zaštite i sklanjanja kao i evakuaciju stanovništva iz navedenih urbanih sredina,
- smanjiti priliv stanovništva u urbana naselja na najmanju moguću mjeru i ne ići na stvaranje velikih gradova. Ovo zbog toga što su takve sredine manje interesantne za neprijatelja, a sa druge strane lakše je organizovati i voditi borbu u istim,

- urbana naselja koja su u dobroj meri gusto građena, stvaraju posebne probleme kako kod elementarnih tako i kod ratnih nepogoda. Ti problemi bi se odnosili na mogućnost masovnog razaranja, lakog izbijanja požara kao i njegovog brzog širenja. Zbog toga je potrebno dobro organizovati protiv-požarnu službu u gradovima koja bi efikasno delovala u ratnim uslovima. Ovde imati u vidu još i to da se odgovarajuće zgrade snabdevaju u izvesnoj meri odgovarajućim sredstvima za gašenje požara. U takvim naseljima bi usled rušenja zgrada, došlo do zakrčenja i onako uskih ulica što bi uslovalo prekid normalnog saobraćaja i eventualne evakuacije, a sve to bi povećalo broj žrtava,
- u urbanim sredinama, kod buduće gradnje ići za tim da se ne grade visoke zgrade. Medjutim, potrebno je kod zgrada odgovarajuće visine ugradivati i pomoćna stepeništa na spoljašnjim stranama, koja bi služila za bržu evakuaciju stanara u slučaju potrebe,
- sistem zagrevanja stanova novasagrađenim zgradama nije najbolje rešen. Problem se sastoji u tome što veliki broj stanova nema mogućnost da se zagreva uz upotrebu čvrstih goriva. Potrebno je izvršiti moguću adaptaciju da bi se ovaj problem izbegao,
- potrebno je kod buduće gradnje u okviru svakog stana ugraditi i malu ostavu, gde bi stanari mogli čuvati izvesnu količinu rezervne hrane, odeće, lekova itd.,
- isto tako kod novogradnje predvideti mogućnost izgradnje skloništa, u okviru zgrade, kao i veća skloništa za odgovarajući blok zgrada. Ova skloništa u mirnodopskim uslovima mogu se koristiti za razne odgovarajuće svrhe. U već izgrađenim delovima naselja napraviti adaptaciju odgovarajućih podruma, skladišta, podzemnih prolaza, tunela itd. za upotrebu kao skloništa u ratnim i drugim uslovima,
- potrebno je da se naprave planovi koji bi obuhvatili najpovoljnija mesta za borbu sa neprijateljem kao i način opreme i korišćenja,
- u slučaju ratnih uslova predvideti disperziju odgovarajućih industrijskih objekata. Za one objekte koji bi morali ostati na svojim mestima, organizovati svestranu odbranu od neprijatelja,
- pitanje električne energije spada medju najosetljivije probleme i njemu bi trebalo pridati veliki značaj kod rešavanja pitanja opštenarodne odbrane. Bilo bi potrebno pored ostalog preduzeti sledeće mere:
 - a) ceo grad ili samo neke delove, prebaciti na snabdevanje električnom energijom iz drugih izvora,
 - b) tamo gde je neophodno imati električnu energiju, nabaviti odgovarajuće agregate koji bi u datim uslovima radili samostalno,
 - c) mesne zajednice treba da organizuju prenosne izvore el. energije sa odgovarajućim brojem snažnih reflektora koji bi u datim uslovima koristili za osvetljavanje zgrada i ulica,
 - d) preduzeti masovne mere da se u mirnodopskim uslovima snabdeju fabrike, ustanove pa i odgovarajuće zgrade sa sekundarnim izvorima el. energije,
- pitanje pitke i ostale vode predstavlja takodje složen problem u ratnim uslovima. Tada može doći do oštećenja ili zagadjenja izvora snabdevanja grada pitkom vodom. Kakve bi posledice u tom slučaju proistekle za gradove kao što su Ljubljana-Beograd-Zagreb može se pretpostaviti. Treba imati u vidu da bi u takvim uslovima došlo i do mnogih pratećih pojava kao što su epidemija, kontaminacija stanovnika i dr., zbog toga bi bilo, ne potrebno, već obavezno omogućiti snabdevanje naselja vodom u vanrednim prilikama iz dubinske izdani, koja za jedan duži period od početka ratnih dejstava neće biti kontaminirana. Obezbediti sredstva za prikupljanje kišnice, nabaviti odgovarajući broj cisterni za prenos pitke vode, zatim obezbediti izvesnu količinu destilisane vode, koja

bi se punila u odgovarajućim plastičnim bocama. Preduzeti mere za zaštitu onih naselja koja bi stradala od strahovitog udara vode iz akumulacija čije bi brane bombardovanjem bile uništene.

Za preduzimanje navedenih mera kao i niz drugih, koje u ovom izlaganju nisu navedene, obavezuju i odgovarajući zakoni i propisi koji regulišu pitanja opšte-narodne odbrane.

LITERATURA

1. Nebojša Carić: Pojave i problemi ugeografiji naselja u vezi sa latentnom opasnošću od konvencionalnog i nuklearnog rata. Godišnjak Prirodno-matematičkog fakulteta, broj 2, Novi Sad, 1972. g.
2. Nebojša Carić: Narodna odbrana i nove geografske teme. Glasnik Srpskog geografskog društva, br. 2, Beograd 1973. godine.
3. Nebojša Carić: Neki problemi gradskih naselja u svetu i kod nas. Srpska akademija nauka, odeljenje prirodno-matematičkih nauka, Cvijićev zbornik, Beograđ 1968. g.
4. Branislav Kojić: Savremeni urbanistički zadaci i antropogeografska proučavanja. Glasnik Etnografskog instituta, Srpske akademije nauka, br. 7, Beograd 1958. godine.
5. Savo Čerečina: Oružani otpor u privremeno zaposednutim gradovima. Časopis Odbrana i zaštita, br. 4, Beograd 1979. g.
6. Maks Hlad: Savremena stremljenja u urbanizmu i njihova veza sa potrebama zaštite. Časopis Civilna zaštita, br. 3, Beograd 1965. g.
7. Nada Zaklić: Uredjenje prostora za opštenarodnu odbranu. Časopis Odbrana i zaštita, br. 5, Beograd 1975. g.
8. Veljko Kadijević: U našoj koncepciji gradovi su jedan od najaktivnijih punktova oružane odbrane. Časopis Odbrana i zaštita br. 4, Beograd 1972. g.
9. Borislav Erić i Stevan Šalinger: Veliki gradovi u sistemu zaštite. Godišnjak Civilne zaštite za 1979. godinu, Zagreb 1979.

Danica Stanisavljević

IMPORTANCE OF URBAN SETTLEMENTS IN WAR-CONDITIONS

During the Second World War many of our urban settlements were destroyed. After the renovation and the erection of the towns, enormous number of the rural population had inflowed in them and that had a big influence on their development. The urbanization in our country after the War was characterized by the further development of urban settlements on the hereditary base. In absence of urban plans or because they were disrespectful, the towns have been developed uncontrolled. The many-storey type of built was applied and at last time it became a fashion in urbanization. In many urban settlements a big concentration of population, administrative and other institutions, industry etc. carried up to certain dehumanization. Different security measures for the event of elementary and war troubles would reduce the number of victims in urban settlements.

At the present time after a long period from the liberation of our country, we are conscious of possibility of new war-conflicts also on our territory. If we keep in mind the importance of many urban settlements as communication knots, as centres of many social and vital values it is normal to expect, that the enemy will try to take possession of them as soon as possible and to use them for his purposes.

According to the conception of general-public defence neither one area of our country can't be occupied for a long time. All this signifies that corresponding measurements for the preparation of the urban settlements for the defence must be undertaken yet in peace. We are obligated by the corresponding laws to undertake the measurements according to the general-public defense.